

Szabóki Judit

Parthiscum

Apátfalva története, különös tekintettel a trianoni békeszerződés helyi következményeire

I. Apátfalva településtörténete

1. Apátfalva földrajzi fekvése

Apátfalva Csongrád megye déli részén a Maros folyó jobb partján fekszik. A falu nagyságát tekintve 3546 fő (1996) népességével középfalunak számít. A község közigazgatási területe 58,83 km², határa 9345 kh. (katasztrális hold).¹ Közigazgatásilag északnyugatról Makó, északról Királyhegyes, keletről Magyarcsanád határolja, mellyel már összeépült és időnként közös települést is alkotott. A falut délről a Maros folyó övezi, amely egyben határ Magyarország és Románia között. A község az M 43-as (E 68-as) főút mentén települt Makótól délkeletre mintegy 10 km-re, és Nagylaktól 7 km-re. A falu közlekedését az M 43-as főközlekedési útvonal határozza meg, de itt halad keresztül a Szeged–Mezőhegyes vasútvonal is.

2. Apátfalva története 1920-ig

Apátfalva község a Maros mellett települt, Csanád várával szemben, a mai Magyarcsanád helyén. Az első települést a Maros elsodrással fenyegette, így egy második település felépítésére volt szükség a mai falu helyétől kissé keletre. A falu mai helyén sorrendben a 3. település. Apátfalva nevét onnan származtatják, hogy a falu valószínűleg a csanádi püspöki egyház birtokához tartozott. A szentté avatott Gellért püspök által Csanádon alapított Boldogságos Szűz monostorának apátja kapta donatióba, az ő birtoka volt (az apát falva – „pátfalva” – Apátfalva). A monostor 1493-ban oszlott fel, javait a pápa a csanádi püspöknek adta át. Többek között Apátfalva is így került az ő birtokába.²

Az első írásos forrás a falu létezéséről 1334-ből származik, ahol Pothfalva néven tüntetik fel. Károly Róbert beleegyezésével a Szentföldön folytatott harc és a hit ellenségei ellen megindított hadjárat – amely XII. János pápa kezdeményezésére indult – költségeinek gyarapítására 1332 és 1337 között pápai tizedjegyzők járták az országot, jegyezték fel a falvak neveit és a fizetendő adó összegét.³ A tizedjegyzők csanádi egyházmegyéről fennmaradt lajstrom szerint Pál plébános Apátfalváról 5 garas pápai adót fizetett, tehát már akkor is népes település lehetett.⁴ 1334 után sokáig nem találni említést a község létezéséről. Elképzelhető, hogy ennek oka a csanádi vár körül lezajló háborúskodásokban, illetve azok alkalmával történt veszteségekben keresendő. Az erre vonatkozó apátsági iratok azonban elvesztek.

Az 1514. évi parasztháborúban Dózsa György egyik előcsapata május 23-án Apátfalvánál szenvedett vereséget Báthory István temesi főispántól és Csáky Miklós csanádi püspöktől. Május 27-én az apátfalvi révnél Dózsa karóba húzatta Csáky püspököt megtorlásul a Balog Péter által vezetett paraszthadsereg vereségeért.⁵

A török hódítás során Ahmed bég 1552-ben bevette Temesvárt, s utána a török csapatok többször is végigpusztították a vidéket. Apátfalva lassan vált lakatlanná, a folyamat 1566 után meggyorsult. 1573-ra valóban elnéptelenedett a falu, temploma romba dőlt, lelkészé-

ge megszűnt. Ettől kezdve mintegy 80-100 évig pusztán állt, vagy alig laktak területén, ami semmi esetre sem jelent faluszerű települést.⁶ Apátfalva területét – mint gazdátlan földet – II. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1649. december 2-án Fejér Ábrahám borosjenői lovas vitéznek adományozta. Ekkor kezdett a lakosság újra letelepülni, de már nem az eredeti helyén.⁷ 1686-ban 8-10 család lakott a faluban, de egy török támadás csírájában elpusztította a települést. A XVII. század végére a császári csapatok már kiszorították a törököt az Alföldről és megkezdődhetett a terület újranépesítése, közigazgatási beosztása.

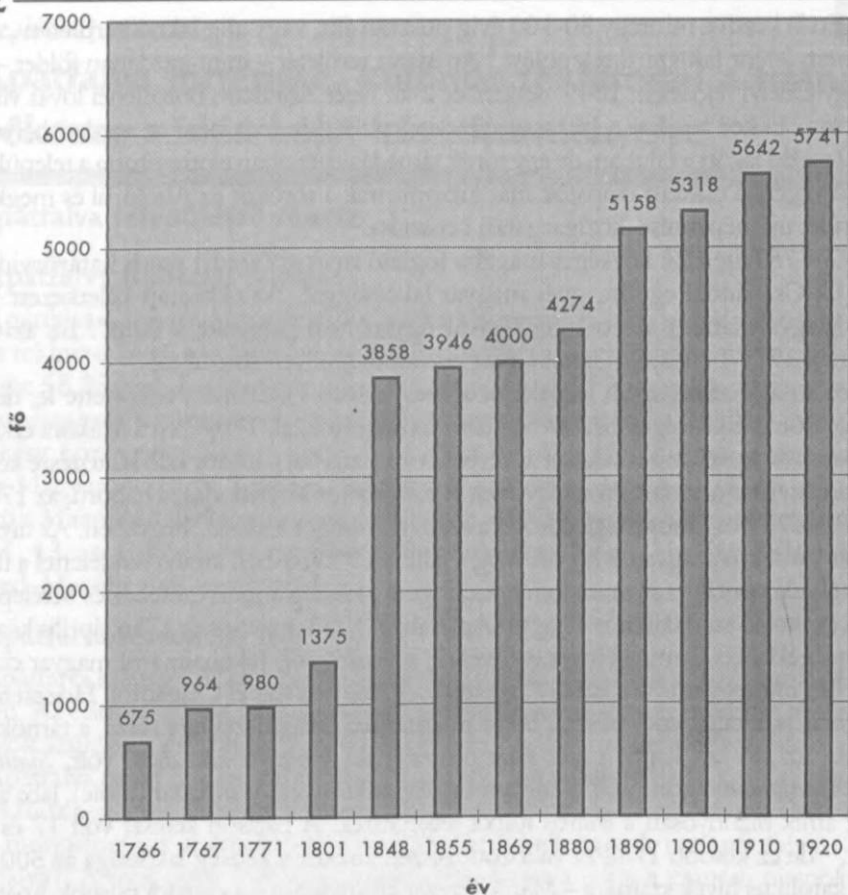
A falu 1697–1751-ig a 24 községet magába foglaló marosi (aradi) szerb határőrvidékhez tartozott Új-Csanáddal együtt, gyér magyar lakossággal. Az ekkortájt keletkezett Új-Csanád (mai Magyarcsanád) szerb lakosságával úgyszólván „elnyelte a falut”. Ez az oka annak, hogy még 1757-ben is *Új-Csanád alias Apathfalva* néven fordul elő.⁸

A környékre a nagyszámú szerb lakosságot a bécsi udvari Haditanács telepítette le, de az idegen szerb határőrök Ellenséges viszonyban éltek a magyarokkal. 1709-ben a Makóra érkező kurucok a városból és Apátfalváról viszont a szerbeket a Maros bal partjára való költözésre kényszerítették, ahonnan már nem is költöztek vissza. A folyamatos kivándorlás, a háború, az 1708-as, majd az 1738–1739-es pestis megriktította a szerb lakosságot Csanád megyében. Az üresen hagyott telkeket katolikus magyarok kapták meg a faluban.⁹ 1751-ben királyi rendelettel a falut kamarai igazgatás alá vonták, s az uradalom hozzáfogott a község átszervezéséhez és betelepítéséhez. Ekkorra az utolsó szerb lakos is elhagyta Apátfalvát, 1752. március és 1756. április között a környező községekből, valamint Heves megyéből, a Jászságból, Jákóhalmáról magyar családok települtek be (mintegy 40-50 család).¹⁰ Apátfalva 1762-ben vált el Csanádtól. Hozzá tartozott ekkor Tárnok pusztá, Szecső pusztá, Belez pusztá fele, Dáli pusztá egy része, a tárnoki és szecsői szigetek. Ez idő tájt kapta a falu saját pecsétjét is. A pecsét kör alakú volt, *Sigillum Communitatis Apadfalvansis* körirattal. Középen egy élénken figyelő vízimadár (bíbic), lába alatt kék hullámok, amik bizonyosan a Maros folyót jelképezték. A pajzson kereszt volt 17 és 64 évszám között,¹¹ de ez később 1753-ra változott, hiszen amikor a község lakossága az 500 főt meghaladta, a katolikus hívek számára – Mária Terézia kívánságára – a csanádi püspök Apátfalvát önálló plébánia rangjára emelte. Engel Antal csanádi püspök a falu első plébánosává Moholányi Istvánt nevezte ki.¹² 1754-ben a magyar királyi udvari kincstár segítségével a falu lakói nekiláttak a templomépítéshez, amelyet 1757-re fejeztek be. (A ma is álló plébániaépület 1800 és 1802 között épült.)¹³ 1767–1768-ban újabb lakosok érkeztek a Jászságból, Gömör, Hont és Nógrád megyékből. Ezek a telepesek adták Apátfalva népének azt a jelleget (pl. hímzés, beszéd), ami a környékbeli lakosoknál nem található meg.¹⁴

Az 1767-es úrbéri összeírásból kiderül, hogy Apátfalván 128 tiszta magyar telkes gazda, 47 zsellér élt, az összlakosság pedig 964 fő volt.¹⁵ A faluban kevés nemzetiség élt, szinte tiszta magyar volt a lakosság a XVIII. században. A románok és szerbek a szomszédos Magyarcsanádon éltek.¹⁶

Év	Magyar		Szerb		Román		Bizonytalan		Összesen	
	cs. fő	össz- lélekszám	cs. fő	össz- lélekszám	cs. fő	össz- lélekszám	cs. fő	össz- lélekszám	cs. fő	össz- lélekszám
1766	118	590	-	-	-	-	17	85	135	675
1771	165	825	8	40	13	65	10	50	196	980
1801/1802	265	1325	-	-	-	-	10	50	275	1375

1. ábra. A NEMZETISÉGEK ARÁNYA APÁTFALVÁN A XVIII. SZÁZADBAN
(BOHDANECZKY: II. SZ. STATISZTIKAI KIMUTATÁS)

2. ábra. A NÉPESSÉGSZÁM NÖVEKEDÉSE APÁTFALVÁN 1766-TÓL

A lakosok száma az 1766 óta Magyary István plébános által rendszeresen vezetett anyakönyv szerint folyamatos emelkedést mutatott, a falu Csanád vármegyében igen előkelő helyen szerepelt népesség tekintetében, hiszen a XVIII. században 5-6. helyen állt.¹⁷ A XIX. század folyamán a lakosság száma tovább emelkedett, noha a gyakori kolerajárványok ezt hátráltatták. A legnagyobb járvány 1831-ben Galíciából érkezett a keleti megyékbe. A napkeleti *epemirigy betegség* (Cholera, kolera) 1831. július 29. és szeptember 10. között 137 emberéletet követelt a faluban.¹⁸

Az 1848–1849: évi forradalom és szabadságharc hadműveletei nem nagyon érintették Apátfalvát, viszont hajlékot nyújtott a Bánságból és 32 községből érkezett 6000 menekülő számára.

Az 1840-es években merült fel új iskola építésének gondolata a faluban és 1848. május 28-án történt meg az alapkövetétel. A szabadságharc miatt az építkezés elhúzódott, de 1854. november 21-én az épületet átadták két tanteremmel és két tanítói lakással. 1855-ben leánytanítói állás létesült, majd – az Eötvös-féle 1868/XXXVII. tc. értelmében – 1869-től a faluban népiskola működött, vegyes osztályok alakultak, emellett létrehozták az iskolaszék intézményét is. A tanulók létszámának növekedése tette szükségessé egy harmadik tanterem

megépítését, ahol 1872. május 1-jén kezdődött meg az oktatás. A tanyai diákok számára két iskolát építettek 1892-ben és 1894-ben. 1876-ban igazgatótanítói állást szerveztek, az állást Sümeghy István budai tanító nyerte el 1876. október 1-jétől. Az ő igazgatósága alatt fejlődött az elemi iskola tanerőssé. Az első óvoda 1892-ben nyitotta meg kapuit, mely azóta is változatlan helyen működik. Az óvónői feladatokat akkor még egy személy látta el.¹⁹

De nemcsak az oktatás, hanem az egészségügy és gazdaság terén is történtek előrelépések. Az 1876 szeptemberében tartott tanácsülésen merült fel az orvosi ellátatlanság problémája. A megszületett megállapodás szerint az orvos Apátfalván lakott, de több falut látott el évi 700 Ft járadékért. Hozzá tartozott Magyarcsanád és Beka falvak. A körzeti orvos mellett azonban még sokáig megmaradt a bábaasszonyok szerepe az egészségügyi ellátásban.²⁰

A gazdaság terén a Marosnak, valamint az Arad–Szeged, illetve Hódmezővásárhely–Makó–Nagyszentmiklós közötti vasútvonal megépítésének volt jelentős szerepe. A Maros mindig is nagy jelentőségre tett szert a falu életében. A folyón szállították már a középkorban is az Erdélyből származó sót, fát, valamint a kertészségek által termelt dohányt, melynek lerakata a falu 1806-ban épült ötemeletes kincstári dézsma magtárában volt.²¹ A Maroson folyó kereskedelem bizonyítékeként szerepel emellett egy 1886-os rendelet, mely szerint az Apátfalvánál kikötő hajóknak 1-2 korona kikötési díjat kell fizetniük. A folyó 1820-as áradásával egy teljes utcát elsöpört, helyébe építették 1821-től a 10 láb magas védtöltést, de a munkálatok csak 1846 után vettek nagyobb lendületet. Ekkor határozták el ugyanis a Tisza és a Maros töltéseinek összekötését. 1852-ben új védtöltés készült, de a folyó 1855-ben azt könnyedén átszakította.²² 1879-ben a községi bíró szükségesnek látta a marosi védtöltés további erősítését, „4 láb széles és 3 láb magas oldalerősítést”.²³ A Maros legfontosabb átkelőhelye Csanádnál volt. Már a Gellért legenda is említést tesz róla, a révet Dózsa hadai, majd a török is igénybe vette. 1835-ben a rév azonban „oly rossz állapotban vagon, hogy a dolgoknak ily fekvésében az általjárásnak végképpeni megszüntetése előre látható”.²⁴ Az egyre növekvő forgalom következtében már a reformkorban felmerült egy állandó híd gondolata. Csanád megye a kamarához, Torontál vármegye a Helytartótanácsához fordult ezügyben. A megvalósulásig 60 év telt el.

Addig az apátfalvai kompjárat látta el a környék ilyen gondjait. A Maros szabályozása következtében egyes apátfalvai birtoktestek (Tárnok, Szecső stb.) a Maroson túlra kerültek, ezért célszerűnek látszott a külön átkelőhely létesítése. Erre azonban a falu királyi szabadalommal nem rendelkezett. A kompközlekedés kb. 1878–84-ig működött, amely tekintélyes mennyiségű fát és marhát szállított Bánátból. 1884-ben az alispán a kompközlekedést tiltotta.²⁵ A megszünt apátfalvai komp feladatait az 1903-tól engedély nélkül működő tárnoki komp vette át, amely Makó és Apátfalva határában, az ún. Fehérháznál közlekedett. 1907-től személy- és teherszállításra alkalmas magánhasználatú kompjáratra kapott engedélyt Szakács Gábor a kereskedelemügyi miniszter jóváhagyásával. (A kompjáras helye Makó–Apátfalva határszélnek a Maros folyó jobb partjával képzett metszésponttól felfelé számított 230 méterre esett.) Fenntartója a makói székhelyű Tárnoki Gazdasági Egyesület lett, a komp 1920-ig működött.²⁶ Csanád vármegye időközben az államkincstártól megvásárolta a révvámjogot és fedezte az állandó híd építésének 175 391 Ft-ot kitevő költségeit. A felépítéstől, 1894-től 1918-ig a közúti híd jelentős forgalmat bonyolított le. Ezt követően csupán a kettős birtokosok használták. 1942 őszén egy vihar során az aláaknázott híd Románia felőli szakasza – a román fél véleménye szerint – egy villámcsapástól felrobbant. A híd megmaradt acélszerkezetét Romániával történt megállapodás értelmében 1956–1957-ben a Hídépítő Vállalat bontotta le.²⁷

A gazdaságot – mint említettem – az Arad–Szeged közötti vasútvonal megépítése pozitívan befolyásolta. A munkálatokat 1881-ben kezdték el, és 1883-ban készült el az Arad–Szeged vasútvonal teljes hosszában, 121,4 kilométer hosszúságban.²⁸ 1883. május 20-án ünnepélyes keretek között történt a vonal átadása. A falu vezetőségének döntése értelmében a falu hozzájárult a vasút megépítéséhez, az Arad–Csanádi Vasút Rt.-től 100 részvényt vásároltak 10 000 Ft értékben azzal a feltétellel, hogy a vonat megáll Apátfalván. A vasút egyben a személyi és kereskedelmi forgalmat is elősegítette, s a faluban 1872 óta tartott 4 országos és 104 helyi vásárt is többen látogatták.²⁹ Az arad–borosjenő–brádi vonalat magába foglaló Arad–Körösvölgyi Vasút, valamint az arad–szegedi vonalat kezében tartó Arad–Csanádi Vasút az 1893/X. tc. értelmében az Aradi és Csanádi Egyesült Vasutak (ACSEV) név alatt egyesült. Az ACSEV fénykora a világháború kitörésekor szakadt meg.³⁰

A hódmezővásárhely–makó–nagygyógyi vasút gondolata Apátfalvát érintően 1893. december 1-jén született meg, amikor is Egresi Péter levélben értesítette Meskó Sándor Csanád megyei alispánt, hogy a „*hódmezővásárhely–makói vonalszakasz helyett a hódmezővásárhely–apátfalva–csanádi és nagygyógyi vasútvonal vétetnék célba.*”³¹

Az előmunkálati engedélyt a Temesvártól Nagygyógyon át Német- és Szerbcsanád érintésével az ACSEV apátfalvi állomásaig történő vasútvonal kiépítésére, innen Makó és Földeák irányában Hódmezővásárhelyig vezetendő gőzmozdonyú helyiérdekű vasútvonalra 1894. november 21-én adták meg. Csatolták hozzá a szükséges Maros-híd építésére vonatkozó követelményeket (6 m széles legyen a közúti és vasúti forgalom lebonyolításához egyaránt).³²

A vasútvonal későbbi megvalósulása során a közös használatú (közúti és vasúti) híd helyett külön vasúti hídszerkezet épült,³³ melyre a kormány 1901. augusztus 10-én 314 000 Ft-os hozzájárulást helyezett kilátásba.³⁴ Apátfalva mindössze 20 000 koronát szavazott meg a vasútra. A Maros-híd építése a vasútvonal költségeit jelentősen megrágitotta ugyan, de a híd földmunkáinak megkezdését Láng Lajos kereskedelemügyi miniszter 1902. június 18-án engedélyezte.³⁵ 1903 szeptember 10-én történt meg az Ócsanád közelében épült 700 m hosszú Maros-híd teherpróbája, „amely a híd erősségét igazolta” – írta a *Vásárhely és vidéke* című lap. A próba után a közlekedés azonnali megkezdését engedélyezték.³⁶ A híd Románia felőli szakaszát 1919-ben felrobbantották. Helyreállítására nem került sor, a síneket felszedték, a híd romjait közös megegyezés alapján 1956-ban a MÁVAG bontotta le.³⁷

Apátfalva fejlődése az első világháború alatt stagnált, 1400 főt hívtak be a királyi hadseregbe, így nélkülözni kellett őket a gazdaságból. Az októberi forradalom nem érintette a falut, de a Tanácsköztársaság bukása utáni idegen megszállások annál inkább. 1919. május 5-én francia csapatok jelentek meg a faluban. A francia uralom azonban csak öt napig tartott, május 11-én román katonaság szállta meg a községet. A megszálló csapatok parancsnoka július 26-án hozott rendeletet a rekvirálásokról. A román katonai parancsnokság összegyűjtötte a faluban található gazdasági eszközöket (cséplőgépeket, vetőgépeket, boronákat, kerékpárokat, varrógépeket, ekéket, kéziszerszámokat stb.), a ruhaneműket és ékszereket, majd Romániába szállították. A jószágokat lábon hajtották el, a vetőmagokat szintén elvették.

A környéken Apátfalvánál volt a legnagyobb felkelés a rekvirálások ellen, ami a megtorlás alkalmával 1919. május 23-án 38 emberéletet követelt, 86 főt szállítottak börtönbe. A bírósági tárgyalások után 11 hónap elteltével 51 embert hazaengedtek nyíregyházi, debreceni, békéscsabai, gyulafehérvári börtönéből, 2 ember időközben Craiovában meghalt, 22 fő

pedig csak 1924-ben térhetett onnan ismét haza a kormány politikai fogolycseréje révén. A román megszállás 1920. április 30-án ért véget Apátfalván, igen szomorú mérleggel. A hivatalos rekvirálás 35 millió koronájához társult még 45 millió korona „szabadságrablási” kár, és a pénzben nem mérhető veszteség, emberélet.³⁸ A változás 1920 nyarán kezdődött, és ha mérsékelt ütemben is, de megindult az újbóli fejlődés.

3. A trianoni békeszerződés legfontosabb passzusai

Az első világháborút lezáró párizsi békeszerződések Magyarországra vonatkozó részét 1920. június 4-én délután 4 óra 30 perckor írták alá a versailles-i Nagy-Trianon palotában. A 364 cikkből álló békeszerződést 1921. július 26-án cikkelyezte be a magyar nemzetgyűlés. (1921/XXXIII. tc.) A XXVII. cikk értelmében Magyarország területét 282 000 km²-ről 93 000 km²-re, lakosainak számát 18,2 millióról 7,6 millióra csökkentették.

II. Trianoni helyzetkép Apátfalván és szűkebb környékén

1. A tények

A századfordulón Csanád megyei viszonylatban a színvonalas gazdálkodás eredményeként a község átlagon felüli jövedelemhez jutott. A föld AK értéke az országos átlagnak csaknem kétszerese volt, viszonylag igen csekély földterülettel boldogulni lehetett. Kialakult az intenzív belterjes kertészet, különösen a hagyma-, korai burgonya- és gyökérzöldségtermelés. Jelentős területet vetettek be takarmánynövényekkel, dohányból is nagy mennyiség származott a faluból. A Maros mentén szőlő- és gyümölcsstermelést folytattak.

A XX. század elején Apátfalva mezőgazdasági foglalkozású kereső népességének mintegy 1/3-a volt önálló birtokos és bérlő, a mezőgazdasági keresőknek csak 7,6%-a volt cseléd, 35,8%-uk kereste mezőgazdasági munkásként kenyerét. A békeszerződés értelmében Apátfalva határából 1082 kh-at, azaz a Marostól délre eső birtoktesteket (Tárnok, Szecső) Romániához csatolták. Elvesztették az apátfalviak az Ócsanádon lévő szántóföldjeiket is. Ez 148 telkes gazdát érintett, összesen 214 kh. területtel. Így az egy mezőgazdasági lakosra jutó 2,30 – 2,64 kh. 2,12 kh-ra csökkent, szemben a megyei 2,52 kh. átlaggal.³⁹ A megmaradt 8966 kh. megoszlása 1920-ban a következő:⁴⁰

1–10 kh-ig	4481 kh.	920 egyén	(50 %)
10–50 kh-ig	3260 kh.	178 egyén	(36,3 %)
50–100 kh-ig	380 kh.	6 egyén	(4,2 %)
100–500 kh-ig	845 kh.	3 egyén	(9,5 %)
500– kh-ig	-	-	-

3. ábra

Az adatokból a föld nagymértékű elaprózódására következtethetünk. A folyamat bizonyítéka az 1935-ben készített felmérés, mely szerint a mezőgazdasági keresők mintegy 85%-ának volt saját vagy bérelt földje, de a gazdaságok 37,1 %-a egy kh. alatti, 36,7 %-a pedig 1–5 kh. területű.

Apátfalva				Csanád megye		
A birtok nagysága (kh.)	A gazdaságok száma (%)	A gazdaságok területe (%)	A gazdaság átlagos területe (kh.)	A gazdaságok száma (%)	A gazdaságok területe (%)	A gazdaság átlagos területe (kh.)
1 kh-nál kisebb szántó nélkül	19,2	0,9	0,2	26,2	1,0	0,3
szántóval	17,9	2,3	0,6	15,5	1,2	0,6
1-5 kh.	36,7	20,1	2,5	33,6	10,9	2,4
5-10 kh.	13,8	21,6	7,1	10,3	10,0	7,2
10-20 kh.	8,8	27,6	14,2	8,2	15,5	14,0
20-50 kh.	3,5	21,4	27,4	4,9	19,6	29,6
50-100 kh.	0,2	2,6	59,5	1,0	9,0	67,8
100-200 kh.	-	-	-	0,3	4,4	128,7
200-500 kh.	0,1	3,4	313,0	0,1	7,4	310,1
500-1000 kh.	-	-	-	0,1	6,0	690,1
1000 kh.	-	-	-	0,0	15,0	4723,8
Összesen:	100,0	100,0	4,5	100,0	100,0	7,4

4. ábra. APÁTFALVA ÉS CSANÁD MEGYE BIRTOKVISZONYAI 1935-BEN (HALÁSZ: I. M. 18. P.)

Trianon után Csanád vármegyét értelemszerűen át kellett szervezni. A vármegye négy községet elveszített, de emellett az 1923/XXXI. tc. értelmében közigazgatásilag ideiglenesen egyesítették Csanád vármegyét Csonka-Arad és Csonka-Torontál megyék községeivel. Az egyesítés 1924. január 14-én történt meg ünnepélyes keretek között. Torontál vármegyéből kilenc község maradt meg, ezek az egyesített vármegyében a torontáli járás nevet kapták, Arad vármegyéből az eleki járás maradt meg öt községgel.⁴¹ Ezáltal Csanád-Arad-Torontál E. E. (egyelőre egyesített) vármegye területe az eredeti 297 931 kh-ról 340 163 kh.-ra emelkedett.⁴²

Az új vármegye gazdasági fellendülésének és gyarapodásának elengedhetetlen feltétele volt az utak és vasutak helyreállítása. Előbbiek esetében a Pécskői Bazaltbánya Rt.-vel kötött útépítési szerződés hozott megoldást. Vármegyei kezdeményezésre több új út épült a falvak és városok összeköttetésére, többek között az apátfalva–királyhegyesi vicinális közút 9–14 km közötti szakaszának kiépítése is. 1926-ban nyertek fogantatást továbbá az apátfalva–szerbcsanádi közúton lévő Maros-határhíd vasszerkezetének mázolásai, illetve kerékhárítóinak vasbeton szerkezetté való átépítési munkálatai.⁴³

A vasút helyzete korántsem volt ilyen egyszerű. A békeszerződés az ACSEV-et két részre szakította. Egyharmada (135 km) megmaradt magyar vonalnak, kétharmada (277 km) pedig román kézre került. A románok 1920 április 30-tól kezdve a vasút összes mozdítható anyagát, használható járműveit, szinte a teljes mozdony- és kocsiparkot magukkal hurcolták. 1923 január 1-jén a súlyos gondokkal küzdő ACSEV magyar vonalainak üzemét, így a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút vette át, 1927. február 5-én pedig megalakult az ACSEV magyar vonalaiból a Szeged–Csanádi Vasút Rt. Ezekben az években indult meg az említett vasútvonal reneszánsza.⁴⁴

A trianoni határvonal a Délvidék vízrajzi egységét is megbontotta, mert a belvizeknek természetes lefolyása nem a Maros folyó felé, hanem attól délre volt. A határvonal folytán Csonka-Torontál vármegyének egye keskeny sávja maradt magyar impérium alatt, s az Aranka csatorna és az ún. Pogány-ér érdekelttségébe tartozó torontáli területek természetes vízvezetőjüktől elvágtak. Súlyossá vált a helyzet a Maros és a Körös folyó kettévágása folytán is, hiszen e szeszélyes folyók tavaszi hóolvadás és nagy csapadékbőség idején árvizekkel

fenyegettek (az 1925. évi karácsonyi árvíz során Magyarcsanád és Apátfalva forgott veszélyben). Az árvizek megakadályozására egyidejű magyar és román védekezésre lett volna szükség.

A bel- és árvízveszélyt annak a csatornának a megépítése hártotta el, amely a vízjogi hatóság engedélye alapján a Szárazéri Belvízelvezető Társulat által készült el a makó-békéssámsoni csatorna és a Szárazér metszéspontján, amely összeesett a társulat által az 1890-es években létesített sámson-apatfalvi csatorna végével. 1926-ban 19 078 m csatornavonal, 1927-ben 68 550 m hosszú szakasz készült el.⁴⁵ A Belügyminisztérium a községi élet fejlesztésére 1926-ban elrendelte, hogy minden község és közigyűzőség telefonállomással látandó el. Ennek eredményeképpen Apátfalván is fejlesztették a tömegkommunikációt, folyamatban volt a szomszédos megyék összeköttetése is. 1926-ban az ivóvíz hiánya miatt a községben 4, a két tanyai iskolánál egy-egy új artézi kutat fúrtak, a vízellátást így elsőrendűnek minősítették. A következő évben létesítették a faluban a villanyvilágítást, a közvilágítás is megoldottá vált. Az 1927. év folyamán, és az ezt követő években oldották meg a járdák megépítésével az utcák járhatóságát, rendezték a hetipiacok és a kirakodóvásár kérdését is, amelyek így elkülönített helyen működhetek. Mindezen eredmények Lukács Sándor jegyző áldozatos munkáját dicsérik.

1926-tól a Római Katolikus Egyház folytatta a polgári iskolai oktatást, közel 40 apátfalvi és magyarcsanádi hallgató nyert oktatást, I-IV. osztályig a faluban.

Az 1926-os év után a mezőgazdaságban is fellendülés következett be. A vármegye központi járásában és Apátfalván is a korai burgonyatermelés szépen megindult. Tartottak előadásokat az istálló- és műtrágyázásról, a gyommentes gazdálkodásról, a kukoricamolylról, a nemesített vetőmagvakról és egyéb közérdekű kérdésekről. A legelők, delelők fásítása is folyamatban volt. A járásban közel 1000 fát ültettek 1926 folyamán, az eperfák viszont fogyóban voltak, a selyemhernyó-tenyésztés hanyatló állapotú volt. A káros növényeket kellőképpen irtották, a gyümölcsfák ápolása iránt is fellendült az érdeklődés. A mezőgazdaság fellendülése után a lakosság adóit pontosan fizette, végrehajtásra alig volt szükség.

A kulturális ügyek terén a legfőbb gondolkodás tárgyát a hazáért hősi halált haltakról való megemlékezés képezte. 1925-ben a vármegye központi járásában elsőként a faluban hősi szobrot állítottak fel az elhunyt 213 apátfalvi lakos emlékére. Az emlékművet 1000 négyzetögl bekerített, parkírozott terület védi.⁴⁶

Az áttekintés alapján jól érzékelhető, hogy a faluban 1927-ben mind a polgári, mind a gazdasági élet visszatért ismét természetes állapotába és megindulhatott a lassú, de eredményes fejlődés. Ezt látszik alátámasztani az a demográfiai felmérés, amit Joó Imre végzett 1931-ben. Eszerint Apátfalva lakóinak száma 1920-ban 5741 fő volt. Ebből anyanyelv szerint:

– magyar	5699 fő
– román	111 fő
– német	25 fő
– tóth	2 fő
– egyéb	4 fő
összesen:	5841 fő

Az eltérő számadatok úgy alakultak ki, hogy többen kétnyelvűnek vallották magukat.

A lakosság vallás szerinti megoszlása:

– római katolikus	5422 fő	94,5 %
– református	237 fő	4,3 %
– izraelita	38 fő	0,6 %
– ágostoni hitvallás	14 fő	0,2 %
– görögkatolikus	12 fő	0,2 %
– görögkeleti	10 fő	0,1 %
– egyéb	8 fő	0,1 %

A természetes szaporodás indexe 1920–1929-ig mindig pozitív volt, a vezető halálokok a csecsemőhalálozás és a tuberkolózis szerepelt. Demográfiai felmérés 1920–1929-ig:

Év	Lakosság száma	Születés abszolút száma	Halálozás abszolút száma	Természetes szaporulat	Csecsemőhalálozás
1920	5741	179	87	92	24
1921	5833	190	109	81	34
1922	5914	145	130	15	30
1923	5929	142	105	37	22
1924	5966	156	93	63	18
1925	6029	155	98	57	33
1926	6086	150	89	61	33
1927	6147	152	99	53	31
1928	6200	145	108	37	26
1929	6237	139	119	20	20

5. ábra. (JOÓ IMRE: I. M. 37. P.)

Az 1921–1930-as decenniumról készült elemzésben kimutatták, hogy a természetes szaporulat indexe az egész járás területén, benne Apátfalván is egyre magasabb (10,2 ezrelék), ami az előző 10 évhez képest (4,2 ezrelék) jelentős javulást jelentett.⁴⁷

De térjünk egy kicsit vissza a békekonferenciához. A békekonferencia 1919. május 1-jén döntött a Kisebbségi Bizottság felállításáról, amely azt a feladatot kapta, hogy a kisebbségvédelemre irányuló kötelezettségek rendszerét kidolgozza. Ennek lényege, hogy a teljes jogegyenlőségen túlmenően biztosítani kell a nemzeti, vallási identitás megtartásának alapfeltételeit, mindenekelőtt az anyanyelv használatának széleskörű jogát, beleértve az anyanyelven történő iskoláztatást is. A román kormány a kisebbségvédelmi szerződést 1919. december 9-én írta alá.⁴⁸ Ez alapján Románia kötelezte magát, hogy lakosságának születési, állampolgársági, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül a teljes jogegyenlőséget biztosítja. A 8. cikkely megállapítja, hogy egyetlen állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában, a magán vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő vagy bármilyen közzététel terén, vagy nyilvános gyűléseken. A 9. cikkely kimondja, hogy a kisebbségeknek joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják és vallásukat szabadon gyakorolhatják.⁴⁹ Mindez jól mutatja, hogy a békekonferencia Főhatalmai az új államrendszer szerves elemének tekintették a kisebbségvédelmet. Ezt az egyezményt Bratinau román miniszterelnök azonban nem volt hajlandó aláírni, inkább 1919. szeptember 12-én lemondott.

Annak ellenére, hogy Románia ezzel alkotmányjogi és nemzetközi garanciákat adott, a kisebbségvédelmi egyezményt nem valósították meg a következő években. Nagy-Románia

első alkotmányába 1923-ban nem is iktatták bele azzal az indokkal, hogy ez sértené a román állam szuverenitását.⁵⁰ Ennek tudható be az a nagymértékű bevándorlás, ami a trianoni határvonal megvonása után következett be. Az idegen hatalom alá kerülő magyarság üldözése, kereseti viszonyaiban beálló negatív változás, gazdasági és sok esetben rokoni kapcsolatot az ott élő magyarok nagy számát megmozdulásra bírta, s a csonka hazában igyekeztek maguknak új otthont teremteni. Ez a tömeges átköltözés előrelátható volt, s a békeszerződés megkötésénél a 63. cikk lehetővé tette a nemzetiségieknek, hogy újabb hazájukat az optálás útján 1922. július 26-ig maguk válasszák meg. A 63. cikk szerint:

„Azok a 18 évesnél idősebb személyek, akik magyar állampolgárságukat elvesztik, [...] jogukban áll a jelen szerződés életbe lépésétől számított egyévi időtartamon belül annak az államnak állampolgárságát igényelni (opció), amelyben illetőségük volt [...]”

Jogukban áll azonban megtartani azokat az ingatlanokat, amelyeket annak a másik államnak területén birtokolnak, amelyben opciójukat megelőzően laktak.

Magukkal vihetik bármi néven nevezendő ingó vagyonukat. Emiatt sem kilépési, sem belépési díjakkal, vagy illetékekkel nem terhelhető.⁵¹

Az érintettek nagy számban is éltek opciós jogukkal. Az opció gyakorlására, az állampolgárság megszerzésére, illetve elismerésére sok könnyítést rendeltek el. Azokra, akik az opciós jogukkal elmulasztottak élni, és a később beköltözöttekre a trianoni békeszerződés rendelkezést nem tartalmazván, külön törvényes intézkedés alapján, az ún. visszahonosítás útján kérhették magyar állampolgárságuk elismerését. A honosítással, illetve visszahonosításokkal kapcsolatban 1926-ban a vármegye területéről 103 egyén tett *Tarnay Ivor* alispán előtt állampolgársági esküt. A magyar állampolgársági kötelekből elbocsátottak száma 10 volt. Utóbbi személyek kivétel nélkül az utódállamokban telepedtek le, kérték a magyar állampolgári kötelekből elbocsátásukat.⁵²

2. Az érintettek

A trianoni határvonal meghúzásával Apátfalva egyes birtoktestei (Tárnok, Szecső) a román állam fennhatósága alá kerültek. A békeszerződés 63. cikkében foglaltak szerint ezeknek a földeknek a tulajdonjogát a magyar állampolgárok megtarthatták. Őket említjük *kettős birtokosként*. A határvonal életbe lépésével a Maros túloldalán rekedt lakosság átjöhett megművelni apátfalvi földjeit a fahídon, illetve közúti hídon reggel 6-tól este 6-ig. Az apátfalviak átmehtek a túloldalra, Szecsőn lévő földjeiket művelni.

A kettős birtokosoknak Lukács Sándor jegyző állított ki igazolványt, amivel közlekedni lehetett. 1927-ig 950 határátlépő 3 napos igazolványt és 806 kettős-birtokosi állandó határjáró igazolványt állítottak ki a vármegye központi járásában.⁵³ Ezeket az igazolványokat ünnepnap kivételével lehetett használni március elejétől december 15-ig, de minden esetben vámot kellett fizetni, ha a birtokokról származó terményeket akarták átszállítani. A 3 boltíves közúti hídon lovas kocsival történt a terményszállítás, a vízen pedig csónakkal, ladikkal. A közúti hidat a mai Kereszt utcánál lehetett megközelíteni, így juthattak át a Maros túloldalán, mintegy 5 km. távolságnyira lévő Óscsanád (Szerbcsanád) településre is. Gyakran előfordult az is, hogy a kettős birtokosok a terményeiket kofáknak adták el, akik a hegyvidéken árusították a jó termőfölddel rendelkező Bánát terményeit. A kettős birtokosok életmódja hasonló volt az egyszerű tanyai emberekéhez. Hétközben a tárnoki, szecsői tanyán laktak szoba-konyhás házaikban, amit kamra, szín, istálló egészített ki. A jó termőföldet zöldségfélék, kukorica, búza, cukorrépa, gyümölcsök termelésére hasznosították. A környe-

zó erdőségekben (pl. a Gyöngyvirágos erdő) tűzifa, gally gyűjtésére volt lehetőségük. A hétvégét általában itthon töltötték.

A szomszédi viszonyt a két állam között kezdetben a legridegebb elzárkózás jellemezte. A határokon való közlekedés rendkívül sok nehézségbe ütközött (csalások, a vámtarifával való visszaélés, a teherszállítmányok és szalma szuronnal való átvizsgálása, a só átnézése, stb.), legtöbbször illegális eszközök igénybevételével. A határmenti lakosság azonban hamar megtanulta, hogy miként kell, illetve lehet a román hatóságokkal való érintkezést megtalálni. A vám, az ún. hídpénz kifizetése mellett a román vámosokat („kisbírók”) kenőpénzzel, terményátadással lehetett jobb belátásra bírni. A román vámosok általában tudtak magyarul, így könnyen szót tudtak érteni egymással. A magyar oldalon a vámszedést magyar katonák intézték, velük a lakosság igen jó viszonyban állt. Ez az állapot 1942 őszéig állt fenn, ekkor a kettős birtokosi igazolványokat is beszüntették.

A békeszerződés után a legszembetűnőbb a közlekedés „csonkasága” volt. Az ACSEV vonalai által az Alföld déli csücske összeköttetésben állt a Bánáttal és ezáltal bekerült a gazdasági vérkeringésbe. A Hódmezővásárhely–Nagyszentmiklós vasútvonal megépítésével Apátfalva is közvetlen érintetté vált ebben a gazdasági vérkeringésben. A vasútvonal szakaszerűen, kiváló mérnöki munkával lett megtervezve, a politikailag és földrajzilag egységes Magyarországon. Trianon után a közlekedés és áruszállítás is csorbát szenvedett. Jól érzékelhetjük ezt, ha a mai viszonyok között tekintjük át a közlekedési lehetőségeket. A rokoni kapcsolatok ápolása 1920, majd 1942 után (és mind a mai napig) a következő módon történt: Apátfalváról Aradra busszal, onnan a valkányi vonattal Ócsanádra. Tehát 5 km távolság miatt 150 km-t kellett-kell utazni!

Milyen hatást váltott ki Trianon az emberekben? A vélemények megoszlanak. Szerény kutatásaim azt bizonyítják, hogy igen eltérő álláspontot vallanak a megkérdezettek annak függvényében, hogy milyen társadalmi rétegből, milyen családi háttérből származnak. Az egyik vélemény típus egyetlen mondattal jellemezhető: „Magyarságomat nagyon szeretem, tisztelem a más nemzetiségeket.” Az ilyen állásponton állók magasabb társadalmi rétegből, az értelmiségiekből származnak, és a románságról semmi rosszat sem mondanak. Véleményük szerint nem volt nagy feszültség, csak egyes személyek gyűlölködtek egymással.

Velük szöges ellentétben állnak az egyszerű, földművelő emberek, akiket a legbrutálisabb módon próbált a román hatóság megfélemlíteni. A vámok, az őrtornyok kiépítésekor közülük sokakat lelőttek, földjeiket elkobozták szabadon rekviráltak. Közülük kerültek ki azok, akik a trianoni békét nem fogadták el, ennek kérdéskörét nagy ellenszenv övezte, egymás között is verekedések törtek ki, lövöldözések zaja hallatszott. Egyáltalán nem akartak más állam fennhatósága alá tartozni. Véleményük szerint Romániának e vidéke (Ócsanád–Nagyszentmiklós környéke) még ma is elmaradott állapotban van, az utak rosszak, korlátozott az áram- és vízszolgáltatás, nincsenek fejlett gépek, az emberek alulképzettek. Mindez azért, mert a „román állam ezt a területet szándékosan nem akarja fejleszteni, hogyha a magyarok vissza akarják venni, ne kapjanak fejlett területet”.

A két végletes álláspontot árnyalja az a vélemény, amit szó szerint idézek: „Reméljük hamarosan eljön az az idő, amikor megszűnnek a határok, a két nép egy szép napon ismét használhatja a két hidat, a két nép nem ellenségként, hanem barátként foghat kezét.” Végezetül egy megállapítás: „*Megtorpanni egy tévedés előtt, amelyet le lehet küzdeni, bűn az ésszerűség ellen. Megtorpanni az igazságtalanság előtt, amelyet le lehet küzdeni, bűn az emberiség ellen.*” (Turgot)

III. Összefoglalás

Az I. világháborút bezáró párizsi békeszerződések megalkotásánál Magyarországot sújtották leginkább azok az igazságtalan határkijelölések, amelyeket a világháború győztes hatalmai a népek, Wilson amerikai elnök által proklamált önrendelkezési jogát súlyosan megsértve elfogadtak. Magyarország több mint 2/3-át elfoglalták, a magyar nép 1/3-a idegen uralom alá került.⁵⁴ A trianoni békeszerződés a XX. századi magyar történelem meghatározó dokumentumává vált, noha Trianonban a döntések a legszigorúbb tudományos munkák: jegyzékek, földrajzi, történelmi, néprajzi, gazdasági, politikai és egyéb emlékiratok, térképek, stb., tehát a valóság teljes mellőzésével születtek. Lloyd George 1928-ban mondott szavait idézve „Mindazok az okmányok, amelyeket a béketárgyalások alatt bizonyos szövetségeseink elé terjesztettek, hazugok és megtévesztők voltak. Mi hamis adatok alapján határoztunk.”⁵⁵ Utólag döböntek rá, hogy milyen helyrehozhatatlanul hátrányos lemaradást okoztak ezzel Versailles-ban a győztesek. Hogy ennek milyen helyi következményeivel számolhatunk, azt a dolgozat elolvasása után bárki megfogalmazhatja. Én a magam részéről mint nem beavatott, az arany középút megoldást választva próbáltam tárgyilagosan bemutatni szerény kutatásaimnak eredményeit, de a dolgozatot a későbbiekben még fejleszteni, kiegészíteni kívánom, hogy még átfogóbb képet kaphassunk a békeszerződés helyi következményeiről.

Bibliográfia

- ☐ Arad-Csanád-Torontál vármegye közigazgatási bizottságának jelentése. Csanád megye állapotának alispáni jelentése 1903–1929. (1927. Év pp. 1–210.)
- ☐ BANNER JÁNOS: *Apátfalva néprajzi vázlatja.* (A makói múzeum füzetei 66.) Makó, 1990.
- ☐ BOHDANECZKY EDVIN: *Csanád vármegye nemzetiségi és gazdasági viszonyai a XVIII. században.* (Csanád-vármegyei könyvtár 36.) Makó, 1940.
- ☐ BOROVSKY SAMU (szerk.): *Csanád vármegye története.* I–II. Bp., 1896–97.
- ☐ DIÓSZEGI ISTVÁN: *A két világháború közötti időszak diplomáciai története (1914–1939).* Bp., 1992.
- ☐ GALÁNTAI JÓZSEF: *Háború és békekötés (1914–1920).* Bp., 1991.
- ☐ GERŐ ANDRÁS: (szerk.): *Sorsdöntések. Kiegyezés 1867 – Trianon 1920 – Párizs 1947.* Bp., 1989.
- ☐ HALÁSZ PÉTER: *A termelészövetkezeti mozgalom története Apátfalván.* Bp., 1975.
- ☐ JOÓ IMRE: *Csanád-Arad-Torontál vármegyék népmozgalmi adatai.* (Csanád-vármegyei könyvtár 21.) Makó, 1931.
- ☐ KOLLER ISTVÁN: Apátfalva. In *Magyar városok monográfiája.* Makó és Csanád-torontál vármegyei községek. Szerk.: Barna János. Bp., 1929.
- ☐ KÓSZÓ JÁNOS: *A hódmezővásárhely–makó–nagygyesztmiklós helyi érdekű vasút építésének története.* Makó, 1992.
- ☐ Makói levéltár. *Tanácsülési jegyzőkönyv 1877–82.*
- ☐ PALOTÁS ZOLTÁN: *A trianoni határok.* Bp., 1990.
- ☐ PETHŐ SÁNDOR: *Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulásának története.* Bp., 1925.
- ☐ RAFFAY ERNŐ: *Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal.* Bp., 1990.
- ☐ RAFFAY ERNŐ: *A vajdaságoctól a birodalomig. Az újkori Románia története.* Szeged, 1989.
- ☐ SZENTESI JÓZSEF: Apátfalva. In *Makó és vidéke.* Makó, 1993.
- ☐ SIKET ZOLTÁN, – NAGY TAMÁS: Az Arad-Csanádi vasút rövid története. In *Belvedere Meridionale*, VIII/1–2.sz. 60–66. p.

- ☞ TAKÁTS LAJOS: *Az apátfalvai nyelvjárás.* (Csanádvármegyei könyvtár 7.) Makó, 1926.
- ☞ TÓTH FERENC: *A makói rév és híd.* (A makói múzeum füzetei 19.) Makó, 1977.
- ☞ *Trianon.* Raffay Ernő: Magyar tragédia. Trianon 75 éve című könyv vitája. Bp., 1996.
- ☞ VERMES ERNŐ: *Csanád vármegye 10 évvel Trianon után.* Gyula, 1929.

Jegyzetek

- 1 Halász: i. m. 10. p.
- 2 Borovszky: i. m. II. 15. p.
- 3 Borovszky: i. m. I.: 91. p.
- 4 Borovszky: i. m. I.: 12. p.
- 5 Halász: i. m. 12. p.
- 6 Uo.
- 7 Borovszky: i. m. II.: 16. p.
- 8 Borovszky: i. m. II.: 16. p.
- 9 Koller: i. m. 304. p.
- 10 Borovszky: i. m. II. 17. p.
- 11 Uo.
- 12 Banner: i. m. 8. p.
- 13 Szentesi: i. m. 35. p.
- 14 Koller: i. m. 303. p.
- 15 Borovszky: i. m. II. 18. p.
- 16 Bohdaneczky: i. m. 74. p.
- 17 Uo. 78. p.
- 18 Borovszky: i. m. II.: 19. p.
- 19 Koller: i. m. 303. p.
- 20 Makói Levéltár (= MLT). Tanácsülési jegyzőkönyv 1877–82.
- 21 Koller: i. m. 304. p.
- 22 Borovszky: i. m. II.: 19. p.
- 23 MLT Tanácsülési jegyzőkönyv 1877–82.
- 24 Tóth: i. m. 35. p.
- 25 Uo. 37. p.
- 26 Uo. 34. p.
- 27 Uo. 36. p.
- 28 Vermes: i. m. 123. p.
- 29 MLT
- 30 Vermes: i. m. 123–124. p.
- 31 Kószó: i. m. 15. p.; Siket–Nagy: i. m. 60–61. p.
- 32 Uo. 17. p.
- 33 Uo. 18. p.
- 34 Uo. 42. p.
- 35 Uo. 54. p.
- 36 Uo. 59. p.
- 37 Tóth: i. m. 36. p.
- 38 Szentesi: i. m. 36. p.
- 39 Halász: i. m. 16. p.
- 40 Joó: i. m. 37. p.

- ⁴¹ Vermes: i. m. 6. p.
⁴² MLT Alispáni jelentés. Meiszmer Ernő gazdasági főfelügyelő.
⁴³ MLT Alispáni jelentés. Péterffy Andor műszaki főtanácsos.
⁴⁴ Vermes: i. m. pp. 124–124.
⁴⁵ MLT Tarnay Ivor alispán iratai.
⁴⁶ Uo.
⁴⁷ Joó: i. m. 37. p.
⁴⁸ MLT Tarnay Ivor alispán iratai.
⁴⁹ Galántai: i. m. 130. p
⁵⁰ Uo. 132. p.
⁵¹ Raffay: *A vajdaságoktól a birodalomig...* 162. p.
⁵² *A magyar békeszerződés...* vonatkozó része.
⁵³ MLT Tarnay Ivor alispán iratai.
⁵⁴ Trianon 129. p.
⁵⁵ Uo. 105. p.

VOLT EGYSZER EGY MAGYAR VASÚT

IV. KISKUNFÉLEGYHÁZA ÁLLOMÁSEPÜLETÉNEK ÖTABLAKOS, EMELETES KÖZÉPRÉSZÉT MÉG A DÉLKELETI ÁLLAMVASÚT-TÁRSASÁG ÉPÍTETTE 1853-BAN. EZT KÉSŐBB MEGTOLDOTTÁK A FÖLDSZINTES BALSZÁRNNYAL ÉS A PERONTETŐVEL. A 4. VÁGÁNYON MÁV 325 SOR. GŐMÖZDONNYAL TEHERVONAT VÁR — NYILVÁN A SZEMBEJÖVŐ VONATRA. AZ IDEJÉT KISZOLGÁLTA ÉPÜLETET 1932–34 KÖZÖTT ELBONTOTTÁK, ÉS HELYÉRE A FUNKCIONALISTA MODERN STÍLBE SOROLHATÓ ÉPÜLETGYÜJTÉS KERÜLT, AMELY TATAROZÁS UTÁN MA IS HASZNÁLATBAN VAN (MÁTHÉ ZOLTÁN GYŰJTEMÉNYÉBŐL)